

HARSÁNYI ISTVÁN

Harsányi István Abaújszántón született 1874. február 1-én.[1] A tehetségek kiválogatásának ősi útján érkezett Patakra, a gimnáziumba 1885-ben. Igaz, iparos család gyermeke lévén, taníttatása igényként és lehetőségként egyaránt fokozottabban élt környezetében, de az elemi iskola tanítójának és a gyülekezet lelkipásztorának gondoskodása egyaránt szerepet játszott ebben a döntésben. A kilenc éves kisfiú bizonyára nem gondolta, hogy életpályája végérvényesen összeforrt a Bodrog-parti Athénnal. A gimnázium után a teológiát is itt végezte – 1897-ben fejezte be – s tehetségét Patakon éppúgy felismerték, mint Abaújszántón. Kiválóságának elismeréseként segédtanár és alkönyvtárnok lett, tehát az Alma Mater falai között maradhatott. Ősi szokásként az iskola saját diákjaiból válogatta ki a segédtanárokat, egyszerre volt ez megtiszteltetés, igényességet követelő feladat és praktikus gyakorlat. Alkonytvárnokként pedig még közelebb került ahhoz a titokzatos világhoz, amely már diákként is elbűvölte, a Nagykönyvtár felbecsülhetetlen értékeket hordozó szellemi kincsesházának egyik őre lett. Tanulmányainak kiegészítésére Berlinben kapott ösztöndíjat 1899-ben, ahol mások mellett a századforduló két kiváló tudós teológusát, Adolf Harnack-ot és Herman Gunkel-t hallgatta. Szabad idejét könyvtárakban és múzeumokban töltötte, „a nemzetnek akart aranygyapjút hozni ebből az idegen országból”. [2]

Peregrinációjából hazatérve segédlelkész volt előbb Abaújszántón, majd Sátoraljaújhelyen. Újszövetségi teológiával foglalkozott mélyrehatóan, ennek eredményeként készült el nagyobb szabású tanulmánya a Cselekedetek könyvéről, amellyel teológiai magántanári képesítést szerzett 1903-ban. Még ebben az esztendőben megválasztották gimnáziumi vallástanárnak Patakon. Visszatért az Alma Mater kebelébe, hogy utolsó szívdobbanásáig szolgálja azt.

Vallástanárként a tanítóképzőben is voltak órái, párhuzamosan pedig továbbra is folytatott teológiai és irodalomtörténeti kutatásokat. Olyan sokoldalúnak bizonyult, hogy az igazgatótanács zavarban volt, amikor szóba került főiskolai tanárrá választása. Lehetőségként kínálkozott az irodalomtörténeti-, az ó- és újszövetségi tanszék egyaránt. Végül 1918-ban az ószövetségi tanszék élére került. A Nagykönyvtárban 1905-től helyettes-, 1915-től főkönyvtáros. Időközben hosszabb tanulmányutat tett Svédországban (1904) és Svájcban (1909).

Életművére a sokirányú érdeklődésből fakadó, rendkívül széleskörű munkálkodás volt jellemző. Nagy szorgalma, egyedülálló munkabírása és kimagasló szellemi képessége lehetővé tette, hogy teológiai, irodalom-, egyház-, könyv- és könyvtártörténeti, valamint szellemi néprajzi kutatásokat végezzen. Nem túlzás azt mondanunk, hogy Erdélyi János szellemi örököseként élt és munkálkodott Patakon. Teológiai – de úgy is fogalmazhatunk, hogy szellemi-lelki – alapállását a református ortodoxia és a teológiai racionalizmus szintéziseként jellemezhetjük. Az „ésszerű hit” sajátosan sárospataki képviselője volt. Ennek lényegét az a Kazinczy Ferenc fogalmazta meg a XIX. század elején, akinek levelezése egy részét (22. kötet) Harsányi István rendezte sajtó alá. Kazinczy így írt Sipos Pál pataki

matematika tanárhoz 1809-ben: „Szükség, hogy hitünk értelmes legyen, de az is szükség, hogy értelmünk vallásos legyen”.^[3] Harsányi gondolkodásában ezt az elvi tartalmat a szüntelenül és minőségi módon használni akarás tette gyakorlativá.

E helyen nincs lehetőségünk életművének még áttekintő értékelését sem adni, nem is beszélve a mélyebb, monografikus feldolgozásról, de ezek közül egyik sem feladatunk. Itt most csak felhívjuk a figyelmet könyvtárosi tevékenységének jelentőségére.

Harsányi István 1910 és 1913 között rendezte a főiskolai könyvtár kéziratállományát. Összesen 1662 darab okmányt dolgozott fel. Munkájának jelentőségét híven jellemzi az a megállapítás, hogy a kéziratok feldolgozásával „nemcsak a főiskolát, hanem a tudomány barátait is hála kötelezte le”.^[4] Kiemelkedő történeti jelentőséggel bíró anyag kutatását tette ezzel lehetővé.

Néprajzi munkásságához fűződik a Nagykönyvtár számára készített speciális „dalkezdnet katalógusa”.^[5] Valamikor a tízes évek elején kezdte el és haláláig folytatta ezt a munkát, s mintegy 30 ezer cédula elkészítése fűződik nevéhez.

Felbecsülhetetlen jelentőségű a Nagykönyvtárt népszerűsítő tevékenysége. Harsányi ezt nem a propaganda, hanem a legmagasabb elvárásoknak is megfelelő tudományos színvonalon művelte. „Régi fóliánsok elmosott soraiból, könyvtáblák hallgatag rejtekeiből, sok drága értéket hozott napvilágra ódon levelek megfakult soraiból”^[6] úgy, hogy mindez a pataki könyvtár nagyszerűségét, egyedülállóságát hirdette. A helyzetből adódóan nem pusztán frázis volt, hanem a Nagykönyvtár és az Alma Mater iránti teljes, egzisztenciális elkötelezettségét fejezte ki, amikor 1914-ben az orosz betörés idején a főiskola a menekülést fontolgatta, Harsányi István pedig így nyilatkozott: ”Ha azt kívánja tőlem a Köziskolai Szék, hogy a főkönyvtár ajtaja előtt állva várjam az ellenség bejövetelét, maradok; kész vagyok életemet odaadni a sárospataki főiskola könyvtáráért”.^[7] Nem csodálkozunk hát, hogy munkásságának egyik motorja, ami szüntelenül sarkallta őt, a „főiskola nemes tisztességének öregbítése”^[8] volt. Ugyanakkor könyvtárt népszerűsítő tevékenysége a tiszta, építő tudomány jó illatának terjesztését is jelentette.

Nem érhetette meg az életművének jelentőségét elismerő kitüntetést, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagságát, mert annak kihirdetése előtt néhány nappal, 1928. május 10-én elhunyt.

^[1] Gulyás József: Emlékek és emlékezések. Sárospatak, 1931. 1. p. Életrajzi vonatkozásokban e munkára támaszkodtunk, innen vett adatainkat külön nem jegyzeteljük.

^[2] Peregrinus társát, Czettler Jenőt idézi Szentimerei Mihály: Megemlékezés Harsányi István teológiai tanár néprajzi munkásságáról. Kézirat, Nagykönyvtár An. 6913, 1. p.

^[3] Koncz Sándor: A filozófia és a teológia oktatása 1703 – 1849 között. In: A Sárospataki

Református Kollégium története. Budapest, 1981, 116. p.

[4] Gulyás József: i. m. 15. p.

[5] Szentimrei Mihály: i. m. 11. p.

[6] Gulyás József: i. m. 15. p.

[7] Marton János: Beszéd a Harsányi István ravatalánál. Sárospataki református lapok, 1928, 123. p.

[8] Uo.